

**H. Yunus APAYDIN. İslam Hukuk Usulü. Kayseri:
Kimlik Yayınları 2016.**

H. Yunus APAYDIN. Methodology of Islamic Law. Kayseri: Kimlik
Publishing 2016.

KADİR DEMİROĞLU

Arş. Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Manisa/Türkiye
Res. Assist., Manisa Celal Bayar University, Faculty of Theology, Manisa/Türkiye
kadir.demiroglu@cbu.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3156-2738>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 13 Şubat / February 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 10 Mayıs / May 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Mayıs / May 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mayıs / May

Atıf / Citation: Demiroğlu, Kadir. "Yunus APAYDIN. İslam Hukuk Usulü.
Kayseri: Kimlik Yayınları 2016". *edid: edebali islamiyat dergisi/ edebali islamic
journal* 3/5 (Mayıs/May 2019): 103-109.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/edid> | <mailto:iifdergi@bilecik.edu.tr>

Copyright © Published by Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi /
Bilecik Seyh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences, Bilecik, 11230 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nde İslam hukuku profesörü olan H. Yunus Apaydın'ın, tanıtımını yapacağımız bu eseri, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm "Fıkıh Usulü İlmîni Tanımak", ikinci bölüm "Deliller: Fıkıhın Kaynakları", üçüncü bölüm "İstidlâl Metotları", dördüncü bölüm "Anlamın Keşfi Bağlamında Metinler Arası İlişki" ve beşinci bölüm "İçtihat: Şer'î Hükme Anlam Ekseninde Ulaşma Çabası" başlıklarından müteşekkildir.

Yazar, birinci bölümde fıkıh usûlünün tafsîlî ve icmalî tanımlarını yapmakta; ana konularının neler olduğuna değinmekte; şer'î ilimler tasnifinde fıkıh usûlünün konumuna, işlevine ve son olarak da fıkıh usûlü alanındaki tedvin faaliyeti ve tedvin metotlarına değinmektedir. Fıkıhın yaygın olarak bilinen tanımının "Şer'î amelî hükümleri tafsîlî delillerinden hareketle bilmek" olduğunu söyleyen yazar (s. 6), bu tanımın izahını yaparken nebiz örneği üzerinden fikhî hükümlerin itikadî yönüne dikkat çekmektedir. Yazar, nebiz içmenin bir Şâfiî için haram, bir Hanefî için ise caiz olduğunu belirttikten sonra söz konusu durumun (nebiz içme) mükellef için artık davranışlara ilişkin olan fûrû kapsamından çıkarak itikada ilişkin bir muhteva kazandığını; her ne kadar konunun kendisi fer'î bir konu olsa da kişinin, benimsediği kanaate aykırı davranmasının artık itikadî bir boyut kazandığını ifade ederek (s. 8) fikhî hükümlerin farklı bir yönüne dikkat çekmektedir.

Yazarın, illet başlığında, usûlcüler tarafından bâis, muarrif veya müessir olarak farklı şekillerde tanımlandığını ifade ettiği illetin, muarrif ve müessir şeklindeki tanımlamalarına (s. 97-98), fikhî hükümlerden örnekler vermesinin konuyu daha anlaşılır kılacağını düşünmekteyiz.

Sayfa 51'de (dipnot: 60), "Hanefilerin haber-i vahidin reddi için öne sürdükleri bu dört gerekçenin....." şeklinde bir cümle yer almasına rağmen geride "dört gerekçe"den bahsedilmemiştir. Kanaatimizce bu cümledeki "bu dört gerekçe" ile kastedilen unsurlar, sayfanın devamında anlatılmaktadır.

İkinci bölümde delilleri ele alan yazar, delilleri alışlagelenin dışında bir tasnife tâbi tutmuştur. Bu tasnife göre deliller, "aslî deliller", "mülhak deliller" ve "yöntem mahiyetli deliller" olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Yazar, delili "Oluşumunda beşer katkısı olmayan ve insanî eylemlerin hükümlerini içinde barındırdığı düşünülen şey" olarak tanımlamakta ve gerçek anlamda delilin sadece Kitap ve Sünnet olduğunu; büyük ölçüde nass üzerinde gerçekleşmesi, hata riski taşımaması ve bağlayıcı olması gibi bazı özellikleri sebebiyle icmân da delil kapsamına girdiğini söylemektedir (s. 28). Mülhak delillerin, aslî delillerin uzantısı veya eki olduğunu ifade eden yazar, önceki şeriatleri Kitap veya Sünnetin; sahâbî sözünü Sünnetin; Medine ehlinin amelini de Sünnetin veya icmân uzantısı veya eki olarak beyan etmektedir (s.

71, 74, 75). Yöntem mahiyetli delillerin, hüküm çıkarmak için başvuru olan çeşitli yollar olduğunu ifade eden yazar, bunların klasik literatürde delil olarak adlandırılmasının mecaz olduğunu zikretmektedir (s. 28). Tarafımızca da gayet sistematik olan bu taksimi, tablo halinde vermek istiyoruz:

DELİLLER		
<u>1. Aslî Deliller</u>	<u>2. Mülhak Deliller</u>	<u>3. Yöntem Mahiyetli Deliller</u>
1.1. Kitap	2.1. Önceki Şeriatler	3.1. Kıyas
1.2. Sünnet	2.2. Sahâbi Sözü	3.2. İstihsan
1.3. İcmâ	2.3. Medine Ehlinin Ameli	3.3. Istislah
		3.4. Istishâb

Üçüncü bölümde hükmü ele alan yazar, hükmün kısımları, hâkim, hükmün konusu olan fiil ve mükellef başlıklarına yer vermiştir. Mükellefin fiilinin, uhrevî maksadın öncelikli olduğu hüküm itibarıyla azimet ve ruhsat kısımlarına ayrıldığını söyleyen yazar, teklîfî hükümlerin Hanefiler tarafından azimet hükmünün açılımı olarak ele alındığını belirtmekte ve kendisinin de Hanefilerin bu tasnifine içerik olarak riayet edeceğini ifade etmektedir (s. 134). Yazarın, azimetin Hanefiler tarafından özellikle uhrevî amaçların muteber olduğu hüküm çerçevesinde ele alınmasından hareketle onun daha ziyade, sırf ibadet olan / ibadet yönü ağır basan tasarruflar için söz konusu olduğunu söylemesi (ss. 148), azimetin “dünyevî maksadın öncelikli olduğu hükümler” ile bir ilişkisinin bulunmadığına işaret etmektedir.

Yazar, sayfa 135’te teklîfî hükmün kısımlarını, önce “uhrevî maksatların öncelikli olduğu vücûb ve haramlık gibi hükümler”; sonra “dünyevî maksatların öncelikli olduğu sıhhat, fesâd, edâ, kazâ gibi hükümler” başlıkları altında ele alacağını ifade etmesine rağmen (s. 135) -sehven olsa gerek- kısmen bu tasnife riayet etmemiş ve “Edâ, Kazâ ve İâde” konusunu “ii. Uhrevî Maksadın Öncelikli Olduğu Teklîfî Hükümler” başlığı altında ele almıştır. Yine “Edâ, Kazâ ve İâde” başlığını “2” rakamıyla [“2. Edâ, Kazâ ve İâde” şeklinde] numaralandırmasına rağmen başlıktaki “2” rakamının öncesi (yani “1” rakamı) geride geçmemektedir. Dolayısıyla “Edâ, Kazâ ve İâde” konusunun, daha ileriki sayfalarda (s. 156-157) yer almakta olan “ii. Dünyevî Maksadın Öncelikli Olduğu Teklîfî Hükümler” şeklindeki başlığın altında ele alınması gerekmektedir. Bununla birlikte yazarın “Edâ, Kazâ ve İâde” konusunun, hangi tür maksadın (dünyevî-uhrevî) öncelikli olduğu hükümlerle alakalı olduğuna dair açıklama yapması faydalı olacaktır.

Yazar, “Sünnet” başlığı altında (s. 144-145) “sünnetü’l-hüdâ” ve “sünnetü’z-zevâid” konularına değinmesine rağmen daha meşhur bir taksim olan “müekked sünnet” ve “müekked olmayan sünnet” konusuna yer vermemiştir. Kitapta “Sünnet” başlığında yazılanlardan, -anlatım esnasında verilen bir dipnot da (dipnot: 177) dikkate alındığında- müekked sünnetin sünnetü’l-hüdâ’ya dahil olduğu; müekked olmayan sünnetin de sünnetü’z-zevâid ile aynı anlamda olduğu algılanmaktadır. Yazar, sünnetü’z-zevâidi “Hz. Peygamber’in giyim-kuşamı, oturup kalkması, rükû ve secdeyi uzun tutması gibi hususlardır” şeklinde sadece örnekler vererek tanımlamaya çalışmıştır. Halbuki yapılabilecek kısa bir tanımla bu tür sünnetin, tâat içeren veya içermeyen fiilleri kapsayıp kapsamadığının belirtilmesi okuyucunun zihninde oluşun belirsizliği giderecektir.

“Mubâh” başlığı (s. 147) altında, “mubâh” kelimesi ile gerek yazılı gerekse yazısız (vaaz, video vs.) kaynaklarda çokça kullanılan “câiz” kelimesi arasındaki ilişkiye değinilmesinin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Yazar, ehliyet ârızalarından biri olan “cünûn” konusunu anlatırken “mecnun” kelimesinin Türkçeye “deli” veya “akıl hastası” olarak çevrildiğini ifade etmiştir (s. 179). Burada, dinî yükümlülük açısından fıkhıdaki “mecnun” ile Türkçedeki ya da tıptaki “deli” arasındaki farka işaret edilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Üçüncü bölümde istidlâl metotlarını ele alan yazar, daha dakik ve sistematik olduğu gerekçesiyle Sadruşşerîa’nın taksimini esas aldığını söylemiş ve bu bölümü “Lafzın Manaya Delaleti Açısından Taksimi” ve “Lafzın Hüküm İfade Etmesi Açısından Taksimi” şeklinde iki ana başlık altında ele almıştır. Fıkıh usulü eserlerinde çoğunlukla “Hâss” başlığı altında anlatılan “Emir” ve “Nehiy” konuları, zikri geçen bu taksimde “Lafzın Hüküm İfade Etmesi Açısından Taksimi” başlığı altında ele almıştır. Yine fıkıh usulü eserlerinde, dilde konulduğu anlam itibarıyla lafız a) Âmm, b) Hâss, c) Müşterek ve d) Müevvel kısımlarına ayrılırken, yazarın Sadruşşerîa’yı takip ederek yaptığı taksimde a) Âmm, b) Hâss, c) Müşterek ve d) Cem-i Münekker kısımlarına ayrılmaktadır (s. 205-227).

Yazarın, “Nehyin Fesâd ve Butlanı Gerektirmesi Konusunda Görüşler” başlığı altında verdiği görüşlerin (s. 261-262) numaralandırılmasının daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Öte yandan burada verilen görüşlerin sahipleri tam olarak verilmemiştir. Örneğin bir meselede ihtilaf olduğu zikredilmiş ve hemen devamında “çoğunluk Şâfiîlerin ve bazı kelimcilerin” görüşleri ile yetinilmiştir (s. 261). Çoğunluk dışındaki Şâfiîlerin, diğer kelimcilerin ve de Hanefilerin bu meseledeki görüşleri, okuyucunun zihninde istifham oluşturmaktadır.

“İstidlâl Metotları” konusunda ibârenin delaleti ile nassın; işaretin delaleti ile de zâhirin benzer ve farklılıklarına yer verilmesinin içeriği zenginleştirileceğini ve söz konusu esere ayrı bir değer katacağını düşünmekteyiz.

Yazar, âmm lafzın müstakil ile kasredilmesinin tahsis olduğunu (s. 224) ve Hanefî usûlcülerin tahsis eden delilin söz olması ile söz dışı bir şey (akıl, his, âdet) olması arasında fark gözetmediklerini ifade etmektedir (s. 225). Bununla birlikte yazar, beyan-ı tağyir konusunu “Söylenen Sözün Devamında Gelen Müstakil Söz ile Beyan” ve “Müstakil Olmayan Söz ile Beyan” şeklinde iki başlıkta incelemekte ve ilk başlıkta tahsisin akıl, his ve âdet yoluyla da yapılabileceğini ancak bunlarla yapılan tahsisin beyan-ı tağyir kapsamında değerlendirilmesinin zor olduğunu ifade etmektedir (s. 272). Bu açıklamalar ışığında yazarın hem tahsis ile beyan-ı tağyir arasındaki umumi ilişkiyi hem de akıl, his ve âdet ile yapılan tahsisin hangi beyan türüne ait olduğunu açık bir şekilde belirtmesi gerekmektedir. Ayrıca akıl, his ve âdet ile tahsis edilmiş olan nassın, geriye kalan fertlerine delaletinin kat’î mi yoksa zannî mi olduğunun da belirtilmesi gerekmektedir. Yine yazarın “Müstakil Olmayan Söz ile Kasr” başlığında istisna, şart, gaye ve sığata yer verdiği halde (s. 223-224) beyan-ı tağyir konusundaki “Müstakil Olmayan Söz İle Beyan” başlığında sadece istisna ve şarta yer verip sıfat ve gayeye yer vermemesinin (s. 273) sebebine değinilmelidir.

Dördüncü bölümde “Anlamın Keşfi Bağlamında Metinler Arası İlişki” konusunu ele alan yazar, bu bölümde beyan, nesih ve tercih teorilerine ve teville yer vermiştir. Beyan-ı tefsirin, mücmel ve müşterek lafızlardaki kapalılığı gidermeye yönelik açıklama olduğunu; aynı şekilde müşkil ve hafî lafızlardaki kapalılığın giderilmesinin de bu tür beyan kapsamına girdiğini söyleyen yazar, ardından bu dört lafızdaki kapalılığın beyanına örnekler vermektedir. Müşterek, mücmel ve hafîye verilen örnekler anlaşılır olmakla birlikte müşkile verilen örnekte çelişki bulunmaktadır. Şöyleki yazar, müşkil lafızdan kapalılığın giderilmesine örnek olarak *هَلُوعَا* “Şüphesiz insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır” (Me’âric 70/19) ayetini vermekte ve hemen ardından yaptığı açıklamada da ayette geçen *هَلُوعَا* lafzında mücmellik bulunduğunu ve bu mücmelliğin ayetin devamındaki *اِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ* “Kendisine kötülük dokunduğu zaman sızlanır. Kendisine bir hayır dokunduğu zaman ise eli sıkıdır” (Me’âric 70/20-21) ifadesiyle beyan edildiğini ifade etmektedir (s. 271). Yazarın bu örnekte hem müşkil hem de mücmel lafızlarını kullanması bu örneğin müşkilin mi yoksa mücmelin mi örneği olduğunda belirsizlik oluşturmaktadır. Öte yandan yazarın *هَلُوعَا* lafzının, aynı ayetin devamında beyan edilmesini mücmelin müfessere dönüşmesine örnek vermesi (s. 230), söz konusu ayetin müşkil değil, mücmelle alakalı olduğunu göstermektedir.

Yazar, neshin şartlarını anlatırken yaygın kabul görmeyen şartlara da yer vermektedir. Bu şartlardan birini şu şekilde açıklamaktadır:

“Yaygın kabul görmeyen diğer bir şart, getirilen hükmün daha ağır olmamasıdır. Nisâ sûresi 15 ve 16. ayetteki hapis ve ezânın, daha ağır bir ceza olan celde ve recm ile neshedilmesi bu şartın da geçersiz olduğunu göstermektedir.

وَالَّتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَقَّيَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا

“Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol açıncaya kadar o kadınları evlerde tutun (dışarı çıkarmayın).”

Yazarın, tırnak içerisinde verdiğimiz bu ifadelerinin daha anlaşılır hale getirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bu bağlamda öncelikle yazarın ifadelerinde zikredilen ayetin, gerisiyle veya ilerisiyle bağlantısının kurulması gerekmektedir. Aksi halde ayet, bağlamından kopuk bir durumda yer almaktadır. Ya da bu ayetin metinde değil “Nisâ sûresi 15 ve 16. ayetteki hapis ve ezânın” ifadesinden sonra dipnot olarak verilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde yazarın “daha ağır bir ceza olan celde” ifadesinden sonra celd ayeti (“Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun...” Nûr 24/2); “ve recm” ifadesinden sonra da ilgili hadis/lerin dipnot olarak verilmesi gerekmektedir. Böyle yapıldığı takdirde yapılan açıklamaların daha anlaşılır olacağını düşünmekteyiz.

Hanefilerin anlam daraltmasını nesih ve tahsis şeklinde farklı değerlendirmelerinin birtakım gerekçeleri ve bazı pratik sonuçlarının var olduğunu söyleyen yazar (s. 292), sadece bir sonuca değinmektedir. Birkaç tane daha sonuç ve gerekçe zikretmesinin daha faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Beşinci bölümde “İçtihat” konusunu ele alan yazar, bu bölümde içtihadın doğuşu ve temellendirilmesi, mahiyeti, konusu, şartları, bölünmesi vb. içtihatla ilgili konulara ve istiftâ ve müstefî konusuna değinmektedir. İctihadın “Kurucu İctihat” ve “Mezhep İçi İctihat” olarak iki kısımda değerlendirildiğini söyleyen yazar, kurucu içtihadın, Ebu Hanife, Mâlik ve Şâfî gibi ekol kurucu müçtehitlerin kendi zamanlarına kadarki mevcut birikimi eleyip seçerek kendi içinde tutarlı bir yapının kurulmasıyla sonuçlanan içtihat olduğunu ifade etmektedir (s. 330). Mezhep içi içtihatın ise her bir ekol mensubu fakihin kendi ekol sistematığı içerisinde kalarak yaptığı içtihat olduğunu belirtmektedir (s. 331). Yazar, kurucu içtihatın yapılan seçme faaliyetinin tamamlanması ve ekollerin kurulmasının, artık bireysel olarak bir kimsenin geriye dönüp yapılan genel seçme faaliyetinden arta kalan her hangi bir

hadis veya sahâbe sözüne tutunmasının önünü kapatacağını söylemektedir (s. 331). Yazarın ifadesine göre bu seçme faaliyetinin sonucunda geriye işe yaramaz malzeme kalmış, bir anlamda mevcut malzemenin en güzel ve uyumluları seçilerek bir yapı oluşturulmuştur. Dolayısıyla arta kalan malzemenin yeni bir yapı inşa etme girişimi doğru olmayacak; yapılması halinde de sağlam olmayacaktır (s. 331).

Yazar, metin içerisinde bazen bir soru bazen bir itiraza değinmekte ve kitabın sonunda bu soru ve itirazların cevaplandırmaktadır. Yazarın bu yöntemi ve zaman zaman araştırma önerileri (s. 20, 112, 116) sunması, esere olumlu bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca yazarın, önemine dikkat çekmek için metin içinde bazı kelime veya kelime gruplarını koyu/bold olarak işaretlemesi (s. 12, 13, 102, vd.), esere görsel bir renklilik katmıştır.

Kitapta, giderilmesi gerektiğini düşündüğümüz eksiklikler şunlardır:

- Bazı dipnotların sonraki sayfaya kayması (s. 10, 97)
- Eserde ismi geçen müelliflerin ölüm tarihlerinin verilmemesi (s. 18, 19, 21, vd.)
- Metin içerisinde bazı kelimelerin tekrarlanması (s. 52, 269, 291, 297, 331)
- Yazım hatası bulunan kelimeler (s. 72, 112, 162, 164, 180, 193, 248, 300, 308, 318)
- Anlatım bozukluğu bulunan cümleler (s. 29, 111, 150, 210, 249, 285)
- Bazı ayetlerdeki kelimelerin yer değiştirmesi (s. 208, 230); bir ayetteki **الثَلَاث** kelimesinin, **ثَلَاث** şeklinde lam-ı tarifsiz yazılması (s. 273)
- Bazı Arapça ifadelerin tercümesi verilirken (s. 271, 298, 299, vd.) diğer bazılarının tercümelerinin verilmemesi (s. 227, 231, 300, 305, vd.).

Kitabı okurken gördüğümüz olumlu-olumsuz durumlarla birlikte kitabın gayet başarılı ve fıkıh ile uğraşanların müstağni kalamayacakları bir eser olduğu izahatından varestedir.